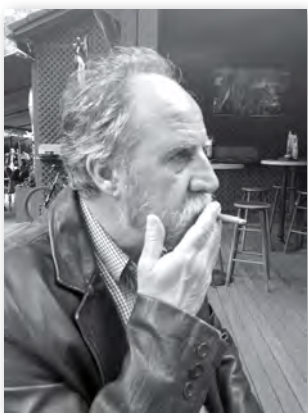

Jubileji – Jubilees

Zdenko Čepič – sedemdesetletnik

Sredi poletja, letos posebno vročega, je 9. avgusta kolega dr. Zdenko Čepič, znanstveni svetnik Inštituta za novejšo zgodovino, dopolnil sedemdeset let in tudi z nami praznoval okrogli življenjski jubilej – že v pokoju, potem ko je bil vso delovno ero zaposlen na Inštitutu za zgodovino delavskega gibanja oziroma Inštitutu za novejšo zgodovino. Čepičeva raziskovalna in v veliki meri tudi življenjska pot je značilna za našo inštitutsko generacijo, ki je živela z njegovo notranjo in zunanjo tranzicijo ter se razvijala z njim, saj smo kar 40 od njegovih 60 let preživeli skupaj. Oblikovali smo se, tudi študirali v tistem obdobju, ki je pozneje dobilo oznako *svinčena leta*, na našem posebnem raziskovalnem področju novejše zgodovine pa je ta čas pomenil poudarjeno prizadevanje za vzpostavitev naslednje generacije raziskovalcev, ki bodo sledili, tematsko in tudi idejno, vojni in prvi povojni generaciji zgodovinarjev obdobja *narodnoosvobodilnega boja in socialistične revolucije* v vojnem in povojnem obdobju. Pretvorba v današnjo *nacionalno novejšo zgodovino* je bila postopna in zahtevna.

Zdenko Čepič je leta 1977 prišel na Inštitut za zgodovino delavskega gibanja kot diplomirani zgodovinar in sociolog iz takrat edine slovenske šole zgodovinarjev, z oddelka za zgodovino na Filozofski fakulteti Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani. Inštitut za zgodovino delavskega gibanja je do tedaj načelno in praktično premagal ločnico do raziskovalne ali znanstvenoraziskovalne ustanove, tako da je vedel, kaj pričakovati in zahtevati od svojih mladih zaposlencev. To je po takratni izobraževalni lestvici pomenilo študij 3. stopnje, magistrsko nalogo in nato prijavo doktorske teme ter doktorat znanosti. Čepiča so vodilni na inštitutu usmerili v povojno zgodovino, tedaj najbolj svež in ambiciozen projekt inštituta (raziskovalni načrt *Zgodovina Slovencev 1945–1976*), hkrati pa tudi tisti, ki ga je večina zgodovinarjev dojemala s skepsa – tako zaradi majhne časovne distance (a vendar je tedaj preteklo že več kot 30 let od začetka dobe) kot zaradi dvomov, kaj se sploh da resno raziskovati. Čepičeva usmeritev ni bila težka, saj je že z izbiro svoje diplomske naloge *Uveljavljanje samoupravljanja: oris socialistične graditve 1952–1958* – zanjo je leta 1978 prejel univerzitetno študent-

sko Prešernovo nagrado – pokazal glavno smer svojega raziskovalnega interesa. Ker je bil v skupini najmlajši, mu je pripadlo edino področje, ki je bilo še brez raziskovalca – to pa je bilo gospodarstvo. Med začetim raziskovanjem se mu je vedno bolj kazalo, da mora poseči še v vojni čas, kjer so bile korenine tistega gospodarskega sistema, kar je po prevzemu oblasti uveljavljala vladajoča komunistična partija. Čepič je postal, ne prvi ne zadnji, raziskovalec, ki je magistriral iz uvoda v zastavljeno temo. Magistrsko nalogo *Oblikovanje elementov socialističnega gospodarstva v obdobju graditve slovenske državnosti (1944–1945)* je po več kot enoletnem čakanju obranil leta 1984 z novim mentorjem dr. Tonetom Ferencem, saj je prvi, dr. Metod Mikuž, medtem preminil. Dela integralno ni objavil, je pa z zbranim gradivom, poleg več objavljenih razprav, poldrugo desetletje pozneje v ediciji Viri pripravil in objavil komentirano izdajo najpomembnejših virov pod naslovom *Zamisli o gospodarski ureditvi po drugi svetovni vojni v narodnoosvobodilnem gibanju*, ki jo je pospremil z bogato spremno študijo. S tem je s še drugega vsebinskega vidika, poleg vprašanja mej, osvetlil delo strokovnjakov, ki so delovali v Znanstvenem inštitutu in Študijski komisiji pri Predsedstvu SNOS, vsebinsko pa jasno pokazal na veliko razliko med glede spreminjanja gospodarskega sistema zadržanimi zamislami in predlogi ekspertov ter radikalnim postopanjem oblastnikov po prevzemu oblasti.

Že med čakanjem na zagovor pa se je le lahko posvetil svoji ožji temi, ki si jo je izbral za doktorsko disertacijo, vprašanju agrarne reforme in v splošnem procesu ustvarjanja socialističnega kmetijstva. In čeprav se je od ključnega dogodka, agrarne reforme, pisalo že četrto desetletje, se je moral, kot večina raziskovalcev povojnega obdobja, spopadati tudi z dostopom do virov. Dokumentacija ministrstev je namreč šele prihajala v arhive ali pa je neobdelana ležala po arhivskih skladiščih, dokumentacija ZKS je bila v njihovem omejeno dostopnem arhivu. Ni bil edini, ki je gradivo zasilno najprej popisal, nato pa raziskoval. V doktorsko nalogo je zajel zakonski in politični prikaz agrarne reforme v obsegu tedanje Ljudske republike Slovenije (brez Primorske), poznejšo agrarno reformo na Primorskem in v koprskem okraju, a tudi kolonizacijo Vojvodine, kolikor je zadevala prebivalce Slovenije. Danes, ko je denacionalizacija v določeni meri izničila namen in učinke tiste agrarne reforme, je njegova kritična sklepna ugotovitev, da agrarna reforma ni rešila ne problemov slovenskega kmetijstva ne kmetov, toliko bolj očitno pravilna. Ustvarila pa je obsežno državno lastništvo zemlje in nato državni kmetijski sektor. Gotovo pa je njena izvedba dejansko preoblikovala posestno strukturo na Slovenskem in za več kot štiri desetletja ustvarila mnoge iz nje izvirajoče težave. Disertacijo je z naslovom *Agrarna reforma in kolonizacija v Sloveniji: (1945–1948)*, kmalu zatem ko jo je uspešno zagovarjal na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, izdal pri tedaj glede znanstvenega tiska agilni založbi Obzorja v ugledni seriji Documenta et studia historiae recentioris (Maribor, 1995). V njej je v šestih vsebinskih poglavjih prikazal politično okolje, ki je vodilo k agrarni reformi, politično odločanje o rešitvah v zakonu o agrarni reformi, samo izvedbo agrarne reforme v Sloveniji, izvedbo agrarne reforme v priključenem delu cone B v letu 1948, ureditve agrarnih vprašanj v priključenem delu cone B STO in kolonizacijo

tako v Sloveniji kot Vojvodini, kar je bil zvezni načrt, v katerem so sodelovali tudi kolonisti iz Slovenije. Številnih nasledkov tako izvedene agrarne reforme se je dotaknil v zadnjem poglavju. K problematiki agrarne reforme se je še večkrat vračal v nastopih na konferencah in znanstvenih člankih, še vedno pa velja za najboljšega poznavalca procesov na kmetijskem področju v štiridesetih in petdesetih letih 20. stoletja.

Značilno za čas Čepičevega delovnega obdobja je bilo postopno prehajanje na projektni način raziskovalne organiziranosti v Sloveniji. Tako so prav projekti in programi, ki jih je moral oblikovati inštitut, da se je vklopil v raziskovalno okolje, vedno bolj vplivali tudi na Čepičeve raziskovalne usmeritve, ne glede na to, da ga je on osebno (in tudi drugi raziskovalci) smatral za neprimerneга zgodovinarja. Deloval je v programski skupini za socialno in gospodarsko zgodovino, nato pa na lastno željo v programski skupini za politično in kulturno zgodovino. Na eni strani so se tako širile raziskovalne tematike, na drugi pa se je razpršilo osredotočenje raziskovalnega dela in njegovih rezultatov. Spominjam se, da me je prav on v nekem trenutku direktorovanja prizadeto opomnil, da sodeluje v štirih raziskovalnih programih in projektih, ki vsak zase terja svoj *funct mesa*.

Vsekakor pa velja posebej poudariti Čepičev prispevek k sila uspešnemu rezultatu z začetkov programskega organiziranja raziskovalne dejavnosti – pripravi monografije o slovenskem dvajsetem stoletju v okviru inštitutskega projekta *Zgodovina Slovencev v XX. stoletju*. Čepič je bil član odbora urednikov in je skupaj z dr. Alešem Gabričem prevzel uredništvo socialističnega obdobja. Ni le sooblikoval kazala, načina pisanja in slikovne opreme monografije, bil je tudi eden glavnih piscev besedil. Kot za številne druge izmed dvajsetih avtorjev pa to tudi zanj ni pomenilo le študija, povzemanja znanstvene literature, lastne in tiste, ki so jo napisali drugi, pač pa je bilo treba marsikatero temo sproti raziskati in ubesediti. Vsaj za petletje je Čepiča zaposlila monografija, ki je izšla leta 2005 kot *Slovenska novejša zgodovina: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije: 1848–1992* (Ljubljana, 2005, 2. natis 2006) v sozaložništvu inštituta in Založbe Mladinska knjiga. Čepič je bil eden od najagilnejših članov uredniškega odbora in tudi eden od piscev z največ napisanih podpoglavij. Je avtor člankov v vsem časovnem razponu, od prvega povojnega leta, ko govori o denarni reformi leta 1945, in do poslednjega podpoglavja, ki zadeva oblikovanje Ustave Republike Slovenije in razpad Demosa. Poleg tega je v veliki meri pripravil tudi uvodne orise prostora in prebivalstva k posameznim poglavjem. Ob robu pa vendar velja opomniti, da to ni bilo prvo Čepičevo delo pri sintetiziranju novejše zgodovine; že za *Zgodovina Slovencev* (Ljubljana, 1979) je napisal poglavje *Socialistična demokracija 1953–1963*. V tak sintetični oris pa lahko uvrstimo tudi razpravo o zgodovini Titove ere (2015).

Ker se je v njegovem raziskovalnem zanimanju gospodarski vidik močno prepletal s političnim, si je na začetku stoletja, ob zagonu novega programskega obdobja, izgovoril prehod v programsko skupino za politično in kulturno zgodovino. To se je odrazilo tudi v temah njegovega raziskovalnega dela. Osredotočil se je na vprašanja slovenske državitvornosti in državnosti, časovno teme tudi razširil na prvo južnoslo-

vansko državo v letih 1918–1919, še bolj izrazito pa na vprašanja oblikovanja države Slovenije o osemdesetih in devetdesetih letih prejšnjega stoletja. Z razpravama o »načelih in počelih socialistične demokracije« in titoizmu je označil vsebino in meje zastavka demokracije/demokratizacije v socialističnem sistemu, z razpravo o organiziranosti ZKJ pa je posegel v zgodovino političnih strank. S sodelovanjem v več projektih, ki jih je razpisalo Ministrstvo za obrambo, je v več člankih prikazal vojaško-politične vidike slovenske zgodovine v osemdesetih letih 20. stoletja. S sodelovanjem v projektu in državni komisiji za slovensko-hrvaško mejo je prispeval tudi razpravo o oblikovanju slovensko-hrvaške meje. Ko si je inštitut zadal nalogo, da načrtno začne raziskovati obdobje samostojne in neodvisne Republike Slovenije, je bil Čepič eden od začetnikov in tudi vodja Raziskovalno-dokumentacijskega centra za proučevanje osamosvojitve in samostojne države Slovenije. Težko je zajeti vse teme, v katere je v okoli 120 znanstvenih člankih in poglavjih v monografijah posegel slavljenc. V zadnjem času ga še posebej zanimajo pravniki, vrsto jih je predstavil v monografiji *Slavni slovenski pravdarji: slovenski odvetniki v umetnosti, znanosti in politiki* (Maribor, 2018).

Vzporedno in kot valorizacija znanstvenih in strokovnih raziskovalnih dosežkov je teklo tudi Čepičevo napredovanje v znanstvenih nazivih. Preko imenovanj v nazive asistenta, asistenta z magisterijem in asistenta z doktoratom je bil leta 1994 izvoljen v naziv znanstvenega sodelavca, leta 1999 v naziv višjega znanstvenega sodelavca in leta 2011 v naziv znanstvenega svetnika. V prva dva naziva ga je izvolil še senat Filozofske fakultete, v zadnjega pa že znanstveni svet inštituta, kar prav tako zrcali spremembe v raziskovalnem okolju.

Pomemben, celo značilen del Čepičevega strokovnega dela, predstavlja kontinuirano uredniško delo. Težko bi med zgodovinarji našli raziskovalca s toliko uredniškimi deli. Prvenstveno je treba omeniti njegovo uredniško delo za revijo *Prispevki za novejšo zgodovino*. Glavni oziroma odgovorni urednik je bil kar 24 let, od leta 1991 do 2015. Ne glede na poimenovanje položaja pa je predvsem na njegovih ramenih slonelo oblikovanje dveh zvezkov letno, v zadnjih letih urednikovanja včasih celo treh. Veliko na prvi pogled nevidnega dela je vtakano v teh 47 zvezkov, še posebej, ker je bilo treba članke marsikdaj tudi urediti, ne le z uredniškim občutkom in znanjem oceniti, ali so primerni in zanimivi za profil revije in njenih bralcev. Omeniti je treba, da je bilo obdobje njegovega uredništva čas velikih tehničnih sprememb v izdajanju revije, računalniško oblikovanje je s svojim sodelavcem lahko okusil od najbolj grobe prve oblike do prehoda na spletno platformo, da o uvajanju novih elementov recenzijskih postopkov in postavljanju oblikovnih standardov za članke sploh ne govorimo. Vsekakor si je pri tem delu izuril presojo in občutek za napisano, tako da je postal urednik tudi vrsti drugih publikacij inštituta. Bil je tudi prvi urednik serije *Vpogledi*, v kateri so pod njegovim urednikovanjem izšli trije zborniki znanstvenih posvetovanj.

Čeprav je bila njegova prvenstvena raziskovalna opredelitev socialistično obdobje slovenske zgodovine in ga razumemo kot enega stebrov raziskovanja in poznavanja obdobja po drugi svetovni vojni, pa ga je zanimanje za zgodovino druge svetovne vojne, ki je neposredno vodila v povojno zgodovino, pogosto pritegnilo v teme tega obdobja. Še

preden je doktoriral, je pripravil za objavo zajeten medvojni dnevnik dr. Maksa Šnuderla (*Dnevnik 1941–1945. 1, V okupirani Ljubljani, 2, V partizanih* (Maribor: Obzorja, 1993, 1994), ki je od njega terjal uredniško in celo raziskovalno delo v dveh zelo različnih sredinah, o katerih je Šnuderl pisal, saj je kot sicer pomemben član vodstva Osvobodilne fronte pol vojnega časa preživel v okupirani Ljubljani, pol pa na osvobojenem ozemlju in od jeseni 1944 v Beogradu. Čepič je k številnim pojasnilom o osebah in dogodkih dodal tudi tehtno spremno študijo o dnevniku, življenjski poti in delu njegovega avtorja.

S podpisanim in urednikom Martinom Ivaničem je pripravil fotomonografijo *Podobe iz življenja Slovencev v drugi svetovni vojni* (Ljubljana: Mladinska knjiga, 2005), pri kateri smo omenjeni uredniki iz bogate fototeke Muzeja novejšje zgodovine Slovenije in drugih slovenskih muzejev izbrali konceptualno najpovednejše fotografije vseh poglobitvinih vidikov medvojnega življenja ter jih nadgradili s krajšim sintetičnim orisom vojnega obdobja na Slovenskem.

S soavtorstvom v pregledni monografiji *La Slovenia durante la seconda guerra mondiale* (Udine/Videm, 2012), ki jo je skupaj s kolegoma Nevenko Troha in podpisanim napisal za italijansko govorno področje, pa je dejavno posegel v srž zgodovinopisja druge svetovne vojne, ki je poleg poznavanja zgodovinskega razvoja in obsežne literature zahtevala jasne interpretacije. Čepič je po obsegu napisal nad polovico besedila, med drugim tudi zahtevne tekste o političnem razvoju in ciljih odporniškega gibanja in protipartizanskega tabora, gospodarstvu, kolaboraciji in oblikovanju protipartizanskega tabora ter vrsti družbenih značilnosti medvojnega razvoja Slovenije pod tremi okupatorji, v odporu in v medsebojnem spopadu. Monografijo z naslovom *Slovenija v vojni: 1941–1945* je, vsebinsko še dopolnjeno in prilagojeno znanju slovenskega bralca, izdala založba Modrijan (Ljubljana, 2017). Neprimerno je ocenjevati lastno delo, a vendar sodim, da nam je uspelo pokazati tuji in domači zgodovinarski javnosti vse poglobitvene procese kompleksnega vojnega časa na Slovenskem, ne da bi vsiljevali svoje osebne opredelitve.

Vsekakor pa velja poudariti Čepičevo sodelovanje pri zanimivem delu, ki ga je inštitutu naročil takratni predsednik Državnega zbora Republike Slovenije v času prizadevanj po interpretacijah (in morebitnem zakonskem urejanju) najspornejših obdobj slovenske polpretekle zgodovine. V sintetičnem besedilu, opredeljenem kot znanstveno poročilo z naslovom *Ključne značilnosti slovenske politike v letih 1929–1955: znanstveno poročilo* (Ljubljana, 1995), je dvanajst uveljavljenih zgodovinarjev podalo skupen pogled na zadevno obdobje.

Zdenko Čepič je bil vedno nasprotje od kabinetnega, na svoje razprave in knjige osredinjenega zgodovinarja. Od asistentskih časov je pisal tudi veliko manj zahtevnih, pa še kako potrebnih in tudi odmevnih strokovnih in poljudnih člankov v revialnem tisku in časopisih. Sodeloval je tudi v širši javnosti namenjeni *Slovenski kroniki XX. stoletja* (Ljubljana, 1996). Pripravil je več scenarijev za televizijske dokumentarne oddaje. Zahtevnejše in tudi pomembnejše je bilo njegovo delo pri velikem nacionalnem projektu *Enciklopedije Slovenije*. Ni bil zgolj eden od članov področnega uredništva za zgodovino po letu 1945, pač pa je napisal več desetih gesel, bolj in manj kompleksnih. V dejavnost take vrste sodita tudi dve desetletji dolgi mentoriranje in ocenjevanje

raziskovalnih nalog iz zgodovine tako za srednje- kot osnovnošolce v okviru Gibanja znanost mladini (v okvirju ZOTKS) in Zveze prijateljev mladine. Tudi borčevski populaciji je rad pomagal z uredniškim delom (več letnikov publikacije *Naš zbornik*) in prispeval tudi več kot le kak članek. Zadnje tako delo, brošura več avtorjev *Together: combat comradeship between the Slovenian partisans and the allies* (Ljubljana, 2014), je bilo namenjeno promociji skupnega protifašističnega boja med drugo svetovno vojno. Čepič je v zadnjem desetletju sodeloval tako v raziskovalnem projektu *Manevrska struktura Narodne zaščite organih za notranje zadeve leta 1990* kot tudi s policijskimi veterani, združenimi v Zvezi policijskih veteranskih društev Sever. Obsežna kronologija o delovanju milice v osamosvojitvenih letih, ki so jo pripravili z njegovo strokovno pomočjo, še vedno čaka na izid. Tudi v naši stanovski organizaciji je opravljal več pomembnih funkcij. Skupaj štiri mandate (1996–2004) je bil najprej predsednik in nato podpredsednik Zgodovinskega društva Ljubljana, kjer ni le opravljal zaupane mu funkcije, pač pa si je prizadeval, da bi društvo s strokovnimi predavanji oživel in postalo vidnejše v svojem mestu ter razvilo svojo dejavnost tudi na založniškem polju. Več mandatnih obdobj je bil izvoljen tudi za predsednika častnega razsodišča Zveze zgodovinskih društev Slovenije.

Kolikor poznam kolega Zdenka, mu je Inštitut pomenil – in mu še vedno – mnogo več kot le delovno okolje, v katerem se izpolnjuje njegova raziskovalna pot. Vedno se je zanimal za njegovo delovanje, zelo zgodaj so ga takrat vodilni kolegi in kolegice izbirali za vedno zahtevnejše upravne in strokovne položaje. Opravljal je različne funkcije, od predsednika inštitutskega sindikata do člana sveta inštituta, predsednika in člana upravnega odbora, člana znanstvenega sveta, že omenjenega glavnega oziroma odgovornega urednika inštitutske revije. Vedno agilen, pa tudi odkrit glede svojega mnenja, je pri opravljanju vseh funkcij pustil sled, pa čeprav to ni bilo vedno vsem pogodu. Tega posebnega odnosa do svojega delovnega okolja ni ohranil le na osebni ravni, pač pa se je tudi strokovno posvetil njegovi zgodovini, prvič ob štiridesetletnici (*Kaj smo delali, kaj naredili?*, *Prispevki za novejšo zgodovino* 1999, št. 1) in drugič deset let pozneje (*Zgodovinopisje v zrcalu zgodovine: 50 let Inštituta za novejšo zgodovino*, 2009), z orisom, ki velja za do sedaj najbolj poglobljeno predstavitev inštituta kot znanstvene in strokovne ustanove.

Tudi po upokojitvi je Zdenko še vedno viden člen njegovega občestva, z mizo v upokojski pisarni, kjer je rad na voljo tudi za resnejše strokovne pogovore. Pogled v bibliografsko pomagalo COBISS pove, da je še vedno živ raziskovalec, ki se ni izklopil z dnem upokojitve. Na njegovi domači delovni mizi nastaja novo delo, a na konkretnosti bo treba še počakati. Energijo vlaga tudi v bolj vsakdanje radosti. Če je pred desetimi leti ob šestdesetletnici povabljen kolege in kolegice pogostil z odličnim, doma zvarjenim pivom, nas je tokrat z doma ustvarjenimi čilijevimi omakami. Le želimo mu lahko, da mu bo zdravje služilo in nas bo presenetil s še kakšnimi zemeljskimi in duhovnimi stvaritvami!